

toga približili funkciji zakonodavnih organa državnih vlasti (Les coceptions du pouvoír déclarées par les Etats de Carniole à l'époque de la Réformation).

U sklopu teme Liberalizam, demokracija, socijalizam i problem zastupničkih tijela od vremena restauracije do krize 30-tih godina, Ljubinka Karpowicz je održala referat Kvarnerska povelja: prilog sociološkoj analizi (La »Carta del Carnaro«: contributo ad una analisi sociologica), Riječ je o nacrtu ustava Slobodne Riječke Države koji autorica u tekstu skraćeno naziva Riječkim ustavom, a koji je poznat pod nazivom Carta del Carnaro. Prhvativši se zadatka da istraži teorijske i političke aspekte što ga vezuju za nadobnu evropsku povijesnu i političku misao, da razdvoji u njemu efemerno od trajnoga, izvorno od oponašanoga te njegove različite ideološko-političke promjene, riješila je da iz tretmana te političko-programatske povelje izluči sva motrišta koja ne proistječu iz povijesno-političkog ambijenta u kojem je nastala.

U završnom poglavlju svoga eseja autorica zaključuje kako Riječki ustav nije revolucionarni dokument, nego su u njemu, svjesno ili nesvjesno, stare stvari prezentirane na nov način »pa je skretanje, koje je kako znamo izvršeno desno, bilo neizbježno«. Dodajmo kako je analiza Riječkog ustava dobar medij za našu objektivniju spoznaju D'Annunzija koja je do sada bila suviše jednostrana. U nas se o njemu govori ili kao o književniku ili kao o političaru, a upravo je riječki ustav tekst u kome on objedinjuje ne samo te dvije svoje životne funkcije, nego očituje i svoje svjetonazore, svoje sociološke, političke i umjetničke koncepcije. Valja ipak pripomenuti kako u kvalifikaciji onih elemenata Riječkog ustava u kojima se opravdava aneksionistička agresivnost usmjerena ispunjenju »svetog« nacionalističkog ideala, Lj. Karpowicz vrlo suzdržano sve svodi pod termin nacionalizam, iako tako koncipirana politika na tuđem etničkom tlu zaslužuje adekvatnije terminološke odrednice.

U svom kratkom eseju Lj. Karpowicz upozorila je na zanimljive strane jednog dokumenta, njegovu uvjetovanost mjestom i vremenom, ali još više na to kako se u njemu na specifičan način zrcale sociološka, filozofska i kulturnoumjetnička strujanja Evrope s početka ovog stoljeća. Zbog tih svojstava taj zanimljiv fenomen zaslužuje daljnju temeljitu obradbu, tim više što nas to može približiti kompleksnijem shvaćanju zbivanja na ovom prostoru koja se ustrajno suviše uprošćeno tretiraju kao zapleti oko određivanja međudržavne granice.

Goran Crnković

VOPROSY ISTORII, GODIŠTE 1988.

O jugoslavenskim povijesnim problemima

U broju 7 objavljen je članak *V. K. Volkova* (direktora Instituta slavistike i balkanistike AN SSSR) i *L. J. Gibianskog* (suradnika tog Instituta) »Odnosi između Sovjetskog Saveza i socijalističke Jugoslavije: iskustvo povijesti i suvremenost« (str. 3—22). Autori smatraju da su pitanja odnosa između SSSR i socijalističke Jugoslavije neravnomjerno zastupljena u sovjetskoj historiografiji. Kažu da je osnovna pažnja bila posvećena razdoblju 1941—45, da se u posljednje vrijeme pojavljuju radovi koji govore o odnosima 1945—47, a da sukob 1948—53. »uopće nije našao osvjetljenja, osim

ako se ne uzmu u obzir kratke napomene o tim događajima u nekoliko općih radova o povijesti KPSS, međunarodnog radničkog i komunističkog pokreta, međunarodnih odnosa i vanjske politike SSSR«. U početku su te napomene sadržavale službenu ocjenu sovjetskog vrha o tim pitanjima, a poslije sredine 1960-ih godina postajale su sve kraćima i sa sve manje informacija o suštini sukoba. Što se tiče doba normalizacije odnosa, tek se počinju objavljivati prvi radovi, kažu Volkov i Gibianski. Oni napominju i to da se sve više izučavaju ekonomski odnosi, osobito odnosi od šezdesetih godina dalje.

U svom članku Volkov i Gibianski pišu o osnovnim etapama sovjetsko-jugoslavenskih odnosa poslije rata i o nekim, u sovjetskoj historiografiji manje proučavanim, pitanjima. Članak nam ne daje neke nove spoznaje o sukobu 1948—53, jer su korišteni naši izvori. Na problem nedostatka izvora autori su ukazali, a to se tiče literature o sukobu, oni kažu da postoji opširna jugoslavenska i zapadna literatura. »Međutim, većinom su to publicističko-politološka djela — konkretnih historijskih istraživanja još nema«.

U broju 10 objavljeno je zanimljivo saopćenje *Vladimira A. Tesemnikova*, docenta Historijskog fakulteta MGU, »Ruska emigracija u Jugoslaviji 1919—1945« (s. 128—137). Autor kaže da su Jugoslavija i Bugarska bile države u kojima su ruski emigranti dobro prihvaćeni i od strane državnih organa i od strane stanovništva. »Pomoć ruskim emigrantima i polkroviteljstvo od strane upravnih organa ne može se objasniti samo klasno-političkim motivima, već i objektivnim nacionalnim i državnim interesima novonastavljene jugoslavenske države«, smatra Tesemnikov (128). Navodi podatke da je u Jugoslaviju došlo 62 % ljudi sa srednjim i 13 % s visokim obrazovanjem. Isto tako, mnogi ruski državni činovnici i vojni elementi donijeli su sa sobom i znatan kapital. Njima se nije bilo teško snaći u novoj sredini, ali zato su obični emigranti lošije prošli. Oko 4000 njih bilo je zaposleno na izgradnji ceste Vranje—Bosiljgrad—Gostivar—Debar, pod nimalo lakim uvjetima. Zbog teških okolnosti u kojima su se našli, mnogi obični beogradajci iskoristili su pravo na povratak u domovinu poslije proglašenja amnestije 1921. godine.

Jugoslavenske vlasti podržavale su rusku emigraciju, pa je u Sremskim Karlovcima smješten štab generala Vrangela. Tu je 1924. osnovan Ruski općevojni savez — »izvor antisovjetizma« u dvadesetim i tridesetim godinama, kako ga označava Tesemnikov. Ruska je emigracija imala i svoja tri kadetska korpusa, koji su kasnije spojeni u Ruski kadetski korpus (postojao do 1944). Jugoslavensku vojnu akademiju završilo je oko 500 ruskih kadeta.

U Sremskim Karlovcima bilo je i sjedište mitropolita Antonija, koji je rukovodio tzv. emigrantskim sinodom Ruske pravoslavne crkve. Ruska je emigracija imala i svoje škole (npr. 1924/25. bilo je 17 škola u kojima je učilo oko 3000 učenika) i svoje učitelje. Nastavnici su imali posebne organizacije, koje nisu bile baš stabilne, kao i većina emigrantskih udruženja, napominje Tesemnikov. Emigracija je izdavala i svoje novine, ali mnoge od njih brzo su se gasile.

Osobit doprinos razvoju jugoslavenske znanosti i kulture dali su mnogi emigranti znanstvenici, kaže Tesemnikov, i navodi slijedeće podatke: 45 profesora na beogradskom univerzitetu, 9 u Zagrebu, 11 u Ljubljani, 4 u Skopju. Oko 350 liječnika radi po cijeloj Jugoslaviji. Mnogi poznati umjet-

nici, osobito glazbenici u beogradskoj operi, zatim redatelji, glumci, slikari i drugi, dali su svoj doprinos jugoslavenskoj kulturnoj sceni. U Beogradu je 1925. bio osnovan Savez ruskih pisaca i novinara Jugoslavije.

Na kraju svog saopćenja o ruskoj emigraciji u Jugoslaviji Tesemnikov govori o njezinom sudjelovanju u drugom svjetskom ratu. Značajan dio emigracije stao je na stranu okupatora — osnov je i Ruski obrambeni korpus na čelu kojeg se nalazio general B. A. Štejfon. Mitropolit Antonije blagoslovio je vojnike tog korpusa.

Međutim, dobar dio ruskih emigranata ili njihove djece uključio se u narodnooslobodilačku borbu. Tesemnikov navodi neke primjere: F. E. Mahin bio je jedan od rukovodilaca propagandnog odjela VŠ NOVJ i načelnik njegovog historijskog odsjeka; V. Smirnov rukovodio je tehničkim odjelom Vrhovnog štaba (zvali su ga »Vlada Rus-Mostoubojica«); dr. N. Černozubov bio je načelnik odjela epidemiologije VŠ; kapetan Gavrilčenko prešao je sa svojom domobranskom artiljerijskom baterijom partizanima; G. Skrigin bio je jedan od osnivača partizanskog kazališta itd. U Beogradu je bio formiran Savez sovjetskih patriota koji je uoči oslobođenja grada imao oko 120 članova. Tesemnikov kaže da su mnogi ruski emigrant pružali pasivni otpor, otkazujući suradnju s okupatorom.

Osim ova dva članka, u »Voprosyama istorii« 1988. ima i nekoliko recenzija, prikaza i informacija koje se tiču naše povijesne problematike.

U broju 2 (str. 131—134) *V. A. Emec* i *E. Uribes* prikazali su knjigu »Formiranje nacionalnih nezavisnih država na Balkanu. Kraj XVIII — 70-e godine XIX. stoljeća« (»Nauka«, Moskva 1986, 431 str.), koju su priredili suradnici Instituta slavistike i balkanistike AN SSSR i neki drugi sovjetski stručnjaci za tu problematiku. Odgovorni urednik knjige je I. S. Dostjan.

U istom broju (2/1988 str. 155—157) *O. N. Rešetnikova* dala je informaciju o 5. zasjedanju komisije historičara SSSR i SFRJ, koje je održano od 12—14. 10. 1987. u Moskvi. Našu su delegaciju sačinjavali povjesničari iz Srbije, Crne Gore i Makedonije, a vodio ju je M. Dašić. Prvi dan susreta bio je posvećen sedamdesetoj obljetnici oktobarske revolucije, a drugi i treći dan temi »Jugoslavenski narodi i Rusija: političke, društvene i kulturne veze od početka 19. stoljeća do 1882. godine«. Rešetnikova daje kratke informacije o referatima koji su podnijeti na susretima.

U broju 4 (s. 155) *E. V. Vecelj* dao je kratku informaciju o knjizi Branislava Marovića »Društveno-ekonomski razvoj Crne Gore 1945—1953« (izd. »Univerzitetska riječ«, Titograd 1987). Kao glavnu vrijednost knjige Vecelj je naveo to »da ona daje detaljnu sliku o tome kako je u teškim poslijeratnim uvjetima u jednom od najzaostalijih jugoslavenskih krajeva provođena smjena ekonomskih i društvenih struktura«.

U broju 11 (s. 165—167) *J. V. Kostjašov* dao je kratku informaciju o Priručniku historiografije Južnih i Zapadnih Slavena (Izd. Moskovsko sveučilište, 1987, 261 str.). Knjigu je priredila grupa autora, a odgovorni urednik je I. V. Sozin.

U broju 10 (s. 94—111) ima izvještaj s Okruglog stola »Aktualna pitanja povijesti evropskih socijalističkih država«, koji je bio održan u redakciji »Voprosa istorii« 8. svibnja 1988. Ovdje ukratko govorimo o naglascima iz nekih izlaganja, koja se tiču naše povijesti.

Filozof *J. S. Novopašin* izlagao je o »bijelim mrljama« u povijesti odnosa socijalističkih zemalja Srednje i Jugoistočne Evrope. On smatra da je do

sovjetsko-jugoslavenskog sukoba došlo krivnjom Staljina, Beriže, Ždanova, Molotova i drugih tadašnjih sovjetskih rukovodilaca.

V. G. Karasjov, šef katedre povijesti Južnih i Zapadnih Slavena na Historijskom fakultetu MGU, misli da je jugoslavenska socijalistička revolucija potvrdila osnovne zakonitosti oktobarske revolucije. Konstatira da sovjetska historiografija nije dovoljno proučila jugoslavensku revoluciju. Napomenuo je i to da se već prije zalagao da se prvi srpski ustanak 1804—1813. označi kao prva buržoasko-nacionalna revolucija na Balkanu. U tom slučaju, kaže Karasjov, drugačijim će se očima gledati na razvoj balkanskih naroda. Ne slaže se s nekim bugarskim i jugoslavenskim povjesničarima koji taj ustanak gledaju isključivo kao nacionalni ustanak.

A. F. Noskova govorila je o problemu različitosti socijalističkog svijeta. Između ostalog, ona je upozorila na potrebu novih pristupa proučavanju socijalno-ekonomskih procesa u seljaštvu Poljske i Jugoslavije, gdje je kooperacija bila prekinuta na samom početku.

V. N. Vinogradov govorio je o politici Rusije i o međunarodnim odnosima na Balkanu u prošlom stoljeću. Miješanje Rusije u balkanske poslove, smatra Vinogradov, pomoglo je oslobođenju poluotoka od turske vlasti i smetalo austro-ugarskom prodoru i promjeni odnosa snaga velikih sila. Između ostalog, Vniogradov ističe da je dosadašnja sovjetska historiografija o carskoj politici prema Balkanu pisala previše općenito, ponekad i »poluglasno«. Priznaje da je u toj politici bilo i bolnih točaka, ali smatra da kritička analiza ne smije zasjeniti ono što je glavno u rusko-balkanskim odnosima: pomoć u oslobođenju od turskog gospodstva. A to zahtijeva pažljivo prosuđivanje svih faktora, i pozitivnih i negativnih. Vinogradov smatra da još nisu dovoljno proučeni kontakti, međusobni utjecaji i djelovanja kulturâ naroda Rusije i Balkana, osobito u području društvene misli.

I. I. Pop govorio je o faktorima koji su omogućili postanak novih država u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi. Između ostalog, kritizirao je jednu krajnost sovjetske historiografije — o odlučujućem utjecaju oktobarske revolucije na raspad Austro-Ugarske. Pop smatra da je vrlo značajan faktor u tome bila i nacionalna borba potlačenih naroda Austro-Ugarske. Napominje i ulogu februarske revolucije u Rusiji, koja je pokazala da je moguće svrgnuti carsku dinastiju.

G. G. Litavrin govorio je o značenju proučavanja srednjovjekovne povijesti zemalja Srednje i Jugoistočne Evrope.

Damir Agičić

IMMANUEL WALLERSTEIN, SUVREMENI SVJETSKI SISTEM

Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1986, 491 str.

»Promjena je vječna. Ništa se ne mijenja« — ovom poznatom izrekom u kojoj nema izvjesnosti — počinje svoje djelo »Suvremeni svjetski sistem« Immanuel Wallerstein, američki povjesničar čiji su radovi, a time i teorijski sistem, već dvadesetak godina u središtu svjetske pažnje, ali — valja i to reći — istodobno hvaljeni i odbacivani. Wallerstein je jedan od malobrojnih znanstvenika kojemu ne nedostaje hrabrosti u oslobađanju od uvriježenih mišljenja, u odbacivanju prethodnih i postavljanju novih teorija u povijesnoj znanosti.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 22

ZAGREB

1989.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 22

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Strossmayerova 2 — 55425 Davor
ANDREIS MLADEN, Socijalističke revolucije 42 — Zagreb
ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajčeva 31 — Zagreb
BERTOŠA SLAVEN, student Filozofski fakultet — Zagreb
BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
BRANDT dr. MIROSLAV, Socijalističke revolucije 73 — Zagreb
BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet — Zagreb
CRNKOVIĆ GORAN, prof. Maršala Tita 170 — Opatija
ČORALIĆ LOVORKA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
GRGIN BORISLAV, prof. Baštijanova 54 — Zagreb
IVELJIĆ ISKRA, prof. Ilica 165 — Zagreb
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
KOLAR-DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet — Zagreb
KRIVOKAPIĆ mr. GORDANA, Institut za istoriju radničkog pokreta — Beograd
LAUŠIĆ dr. ANTE, Centar za istraživanje naroda i narodnosti — Zagreb
MATKOVIĆ STJEPAN, Šubićeva 3 — Zagreb
OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
RICHTER ŽELJKA, prof. Povijesni muzej Hrvatske — Zagreb
STRČIĆ PETAR, Arhiv Hrvatske — Zagreb
ŠILOVIĆ DANJA, studentica Fil. fakulteta — Zagreb
ŠVAB mr. MLADEN, Leksikografski zavod »M. Krleža« — Zagreb
VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF — Zagreb
ŽIVKOVIĆ mr. DANIELA, Sveučilišna i nacionalna biblioteka — Zagreb

---